

Minder fra besættelsestiden

Fra Hardsysselfolk III

Ved Esbern Jespersen

På Historisk Samfunds årsmøde 1969 i Herning indflettede forstander Robert Pedersen i sine muntre velkomstord den bemærkning, at det var vanskeligt at gøre de unge interesserede for historie. Den forgangne tid var ? ond og ikke værd at fordybe sig i. Hvor alvorligt denne udtalelse var ment, ved jeg ikke, men sandt er det jo nok, at interessen for fortidige bedrifter, sådanne som ligger nogle få årtier tilbage, ikke er så stor, at de for den sags skyld bør repeteres; tiden er en anden. Alligevel forfølger jeg min hensigt: at lade primært stof fra besættelsestiden - tilsendt os for nu over 20 år siden efter henstilling i vor årbog 1947 - gå i trykken. Og forresten tales der her ikke så meget om bedrifter, men nok så meget om levevilkår i en periode, der for de unge i dag føles som „gamle dage“, men af de ældre som „nutid“.

Jens A. Bojesen er født i Borbjerg 1692 og har boet i Vinderup siden 1914. Han deltog i driften af det gamle Højskolehjem i Søndergade, som faderen havde i forpagtning indtil 1929. Siden levede han af hjemmearbejde med bogholderi for kommunen, invaliderente og folkepension. I januar 1968 flyttede han ind på De gamles Hjem.

Uddrag af Jens A. Bojesens beretning fra Vinderup, skrevet på grundlag af dagbøger, som han førte gennem alle besættelsesårene.

Følgende skildring af de fem besættelsesår, således som vi i Vinderup oplevede dem, skal ikke tages for mere, end den er, nemlig menigmands opfattelse af begivenhederne ud fra hans begrænsede forudsætninger.

1940

De tyske flyvemaskiner, som om morgenen den **9. april** formørkede himlen, var det eneste, vi Vinderup-boer den dag mærkede til fjendens røveriske indfald i Danmark, og mange vægrede sig straks ved at tro, at der skulle ligge fjendtlige hensigter bag. Imidlertid bragte radioen snart sådanne optimister på andre tanker.

Et par dage gik. Der lyttedes ved radioen som ingen sinde før; men vi oplevede stadig ikke andet end disse overflyvninger. Ofte morede piloterne sig med at flyve lavt og fremvise deres grinende tænder.

Først fredag den **12. april** „erobrede“ fjendtlige enheder byen, idet en mindre styrke frimodigt indkvarterede sig i hotellerne og i kommuneskolens gymnastiksal. Sammen med militæret ankom ikke blot et feltkøkken, men også en højttalerbil, hvis stemme på dansk under kørslen rundt i gaderne kundgjorde, at de tyske soldater havde pligt til at betale alt, hvad de købte, kontant, og at en tysk mark var lig med 2 danske kroner. Stemmen, der ligeledes opfordrede borgerne til at forholde sig rolige, blev påhørt med fjendtlig tavshed af de tililende skarer. Men der gik ikke mange timer, før enkelte ubefæstede sjæle - til harme for nationalt sindede bysbørn - sås i hjertelig samtale med de fremmede. Et par tyske soldater sås også på fredelig vis blande sig i drengenes boldspil på plænen ved Torvegade, og

tilsyneladende gik legen i nogle minutter helt lystigt. Men så listede efterhånden snart en, snart en anden af børnene bort, og til sidst var kun tyskerne og en enkelt dreng tilbage. Symptomatisk, kan man sige.

Som helhed herskede der en sund tilbageholdenhed over for fjenden, tildels også blandt børnene, selv om der nok var enkelte hjem, som lige til det sidste stod åbne for „gæsterne“. Og så var der jo dem, der deltog i tysk arbejde. Man tænkte dog ikke dermed at ville skade fædrelandet. Man handlede - for de flestes vedkommende - bare ansvarsløst og uoverlagt ved at udnytte den foreliggende situation til økonomisk fordel. Muslingefabrikken, Karup og Rom flyveplads, feltkøkkener, tankgrave o.s. v. lagde beslag på deres arbejdskraft - til skam for byen og til ikke mindre irritation for dem, der bevarede deres hænder rene. Dog må det ikke glemmes, at selv om værnemagere, overløbere, sympatisører, halv- eller hellunkne var at finde her som andet steds i skønsom blanding, kendes - så vidt vides - intet eksempel på direkte landsforræderi eller stikken fra denne kant. Som sagt: De, der virkelig tog tyskerne til deres hjerte, var relativt få. De fleste optrådte som mere eller mindre bekymrede tilskuere til det store verdensdrama.

Allerede den **14. april** om morgenen rystede Tysklands sønner atter byens støv af deres fødder, og der hengik nu mange måneder, hvor motorordonanser og flyvemaskiner var de eneste tegn på fjendens tilstedeværelse i landet. Hen på sommeren bliver tyskernes optræden på vore enemærker noget hyppigere. De er travlt optaget af at etablere deres eget telefonnet og anbringer ugenert klokker og ledninger på de danske master. Uantastede får trådene så vist ikke lov at sidde ret længe ad gangen.

Den **1. september**, på årsdagen for krigens udbrud, blev der sunget „alsang“ overalt i landet, altså også i Vinderup. Stævnet her fandt sted i anlægget og havde samlet stor tilslutning; alligevel var det småt med sangen. Lokalredaktør V. J. Brenm ledede den.

Den **17.** kunne Vinderup-boerne iagttage et storladent syn, idet tre kæmpemæssige engelske spærreballoner drev hen over byen og egnen fra sydvest; to af dem gik til ankers herude i gaderne, men den stærke vind rev dem atter løs og førte dem langt mod øst; flere steder i oplandet anrettede de nedhængende visirer skade på de elektriske ledninger, så strømmen blev afbrudt.

Natten til **3. november** drev spærreballoner på ny ind over egnen; resultatet: strømforsyningen afbrudt. Mørklægning er gennemført, og man leger blindebuk i de mørke gader. Der er ingen lysende butiksruder mere. Uvant og ejendommelig situation.

Sidst på året 1940 afspærres visse områder i Jylland - bliver krigszone, hvor al omvandring i erhvervsøjemed samt fotografering er forbudt. Vinderup ligger inden for denne zone. Ved samme tid tager elektricitetaværket sit nye sugegasanlæg i brug (sugeanlægget var i drift til årsskiftet 1945/46.). Der indkøbes store mængder tørv og ansættes mandskab til fyring.

Der kører nu kun 4 persontog gennem Vinderup pr. døgn, men utallige godstog med mange tyske vogne.

Der oprettes et lottekorps. Bestyrelsen: Fru politibetjent Karlev (formand), syerske frk. Katrine Jensen, fru købmand Pors, fabriksarbejderske frk. Petrine Bech, frk. Camilla Christensen i Bjert og fru dyrlæge Aas.

Korpset er inddelt i mindre afdelinger; en afdeling skal tage sig af eventuelt evakuerede børn i 2-7 års alderen, en anden af de 7-14-årige, en tredje skal

tage sig af bespisning af evakuerede, en fjerde have tilsyn med forholdet mellem evakuerede og deres værtsfolk. Underafdelingerne afholder af og til øvelse for at dygtiggøre sig.

Den **26. november** foretoges husindsamling af brugt tøj, som medlemmerne derefter gik i gang med at lave om til børnetøj.

1941

En usædvanlig lang og barsk vinter har knuget os og påtvunget os frosne vandog nedløbsrør samt andre uvelkomne besværligheder, men nu endelig, den 8. februar, synes der at være lidt tøjvej i luften. Det glæder os ubeskriveligt. Disse lange aftener bag mørklægningsgardiner og uden udsyn til venligt oplyste nabovinduer har været som en indespærring bag lås og slå. Som følge af den hårde vinter og stærke kulde er en del Vinderup-boere blevet belemret med en ubehagelig sygdom, nemlig blodpropper. Lidelsen har dog ingen dødsopfre krævet.

Sidst i maj oprettedes en luftværnsforening i Vinderup. Bestyrelsen kom til at bestå af syerske frk. Katrine Jensen, chauffør Børge Andersen, læge W. Helms, førstelærer Rasmussen (formand) og sognerådsformand, gårdejer Søren Poulsen, Bjert. Lærer Hansen, Sahl, blev distriktskonsulent.

Ved samme tid blev det under strafansvar pålagt enhver person over 18 år, som boede inden for den spærrede zone - (den afgrænsedes til den ene side af havet og til den anden side af en linje, som gik fra Tønder over Løgumkloster, Holsted, Grindsted, Herning, Karup, Skive, Løgstør, Ålborg, Hadsund og ned til Århus, samtlige nævnte byer medregnet) - fra og med den 6. juli skulle have legitimationskort med påhæftet fotografi i polyfoto-størrelse.

Vinderups beboere fik kortene udleveret på kommunekontoret den **19. og 20. juni**. Det foregik på den simple måde, at man afleverede det medbragte fotografi, som en ung mand ved hjælp af en lille maskine hurtigt og behændigt påhæftede kortet, hvorefter en af kontorets folk forsynede nederste halvdel med udstedelsesdagens dato og årstal samt stempel og sit eget navn. Øverst på kortet, der var 9 X 12 cm stort og til at lægge dobbelt, var i forvejen modtagerens navn, stilling, bopæl, fødselsår og -dato samt fødested opnoteret, og her måtte sluttelig modtageren selv tilføje sit navn. Så var formaliteterne i orden, og med sit legitimations kort i lommen kunne man gå ud i færdselen med den rolige bevidsthed at være autoriseret trafikant i det vestlige, nordlige og østlige Jylland. Der skal i øvrigt være udspillet sindsoprivende scener hos fotografen (byens eneste), hvor folk stod i kø langt ud på gaden ventende på at blive forevige.

Sommeren har bragt landet tørke, og her på egnen er mange brønde udtørrede. Der er nedkastet talrige engelske flyveblade. Enheder af den tyske værnemagt ses ikke så sjældent i gaderne. Der er lytteposter i Ryde og Ejsing; men indkvartering har byen stadig ikke haft siden 12.-14. april forrige år.

Nyt alsangsstævne afholdtes den **31. august**.

Fra **oktober** tildeles mindrebemidlede ikke margarinekort, så man må i indeværende kvartal købe smør, og smørret er dyrt - 1/2 pund koster 1 krone og 8 øre.

1942

Fastelavnsmandag den **16. februar 1942** om eftermiddagen fik Vinderup-boerne lejlighed til at spile øjnene op. En stor tysk militærstyrke, kommende

nordfra, drog gennem byen, hvor den rastede en times tid, medens hestene begravede mulerne i små hvide lærredsposer, og soldaterne tømte bagerbutikkerne for brød; en streg i regningen for de forretningsdrivende, for mandagen var nemlig brødløs i Vinderup, og det brød, som forefandttes, var udelukkende bagt til de unge mennesker, der hvert år deltager i de store fastelavnsmøder i menighedshuset og kirken, og nu måtte der altså bages en helt ny forsyning til erstatning.

Hver kanon var forspændt 4 eller 6 heste, og så lang var kavalkaden, at den nåede fra købmand Pors's hjørne og langt ud i Hasselholt.

Foråret bringer fornyet aktivitet i luften.

Den **18. august** gav det rygte, at englænderne havde nedkastet en del kasser med brevdUER et sted i Salling, anledning til mange samtaler. Brevduerne medbragte hemmelige meddelelser til en eller anden, men den allesteds nærværende tyskerven gav værnemagten besked om fundet, og fluks gik jagten naturligvis ind på den hemmelige agent. Vi ønskede ham al mulig held til at undgå sporhundene.

Natten til den **10. september** vækkedes det meste af Vinderup som så ofte før af flyvemaskinestøj, og ved 4.30-tiden gik en maskine larmende og lavt hen over husene i den søndre bydel. Få sekunder efter lød et stærkt brag, efterfulgt af eksplosionsagtige lyde, og en stor sort sky drev hen under nattehimmelen. Flere brag fulgte, og et stærkt lysskær sås i nordvest. Først ved daggry fik vi forklaringen: En herreløs maskine var landet mellem Vinderup og Landting. Flyverne (tyskere) havde reddet sig i faldskærm; den ene havnede i en tørvemose og fik siden lægehjælp af læge W. Helms' assistent, læge Wernberg-Møller, som i nattens mulm og mørke kørte til Hasselholt, hvor de var at finde.

Nogle dage senere blev maskinens sørgelige rester læsset på en banevogn og sendt til Tyskland.

Der skulle hengå mere end 2½ år uden fornyet tysk indkvartering i Vinderup. Men den **21. november 1942** myldrede de vissengrønne uniformer atter i gaderne, prægende bybilledet stærkt, og denne gang bliver de for længere tid. De såkaldte „feltmadrasser" har også følt sig i høj grad forfordelt af skæbnen i forhold til deres medsøstre i andre byer. I alle disse måneder har de måttet rejse udenbys for at finde en kærlig tysk favn, men nu er sorgen slukket. Tyskerne havde for længe siden bebudet deres ankomst hertil, og Hotel Vinderups teatersal, Højskolehotellets to sale, kommuneskolens gymnastiksal samt KFUM's lokaler og vistnok også Menighedshuset var blevet udpeget som kvarterer for „gæsterne", Ca. 280 mand. Officererne bor hos private; soldaterne, der kom ved aftenstid, er fortrinsvis unge rekrutter, som hver dag - skrålende af fuld hals - marcherer ud til øvelser i omegnen eller på sportspladsen.

De følgende dage blev alle Vinderup-børnene vaccineret. **Den 27.** ankom endnu 40 værnemagtsoldater. De blev anvist kvarter i Eksportslagteriet, hvor arbejdet har været standset siden krigens udbrud - eller siden besættelsens første dag.

Maden til de ca. 300 mennesker bliver tilberedt i et feltkøkken, som er installeret i et baghus i manufakturhandler S. Hansens gård. Adgang fra Søndergade og Vestergade. Et par arbejderhustruer går til hånde i køkkenet fra 8 til 16 med kartoffelskrælning og lignende; de spiser på arbejdsstedet. Den 1. december er Görings luftvåben ude for et uheld her på stedet; denne gang delvis på grund af snetykning. Et kun få dage gammelt snetæppe

dækkede jorden, da det om eftermiddagen den nævnte dag satte ind med fygning og tæt snefald, som gjorde al sigtbarhed umulig. På dette tidspunkt viste den tyske maskine sig, næsten kravlende hen ad hustagene med agterlanterne tændt; den havde nok mistet orienteringen, eller den var læns for benzin. Efter at have kredset et par gange over skorstenene valgte den at nødlande på en lille mark lige uden for den sydlige bydel. Marken tilhørte gårdejer J. C. Jensen, Bjert. Maskinens forparti knustes ved landingen, men besætningen tog ingen skade. Der blev sat tysk vagt ved havaristen, som senere blev skilt ad og vistnok sendt til reparation i Karup.

Det herværende troppekontingent skal efter sigende rumme en del luxemburgere. Soldaterne er vældig opstemte, når de marcherer ud ad Sevelvej for at tage deres ugentlige bad under kommuneskolens brusere. Gymnastiksalen er endnu ikke taget i brug, men derimod Menighedshuset og hele Højskolehotellet. De muntre sig enevældigt både i køkken, kælder og gæsteværelser, den lille og den store sal, restaurationslokalerne, udhuse, og belaver sig på at fejre en glad jul.

Den 8. december fandtes følgende annonce i Vinderup Avis.

*Højskolehotellet har lukket indtil videre
paa grund af anden anvendelse.*

Aksel Nielsen.

Værten med kone og børn forlod snart hotellet, efter at dette var overgået på tyske hænder. Nogle vil vide, at familien har taget midlertidigt ophold i et sommerhus ved Handbjerg strand, som ligger ca. 4 km her vesterude. Skomagere og skræddere (nationalitet ukendt) er nu rykket ind i KFUM med deres habengut. Heller ikke biblioteket har undgået de allestedsnærværende soldater, som har taget studieværelserne i kælderetagen i brug til ammunition. Forretningerne er vanskelige at identificere efter mørkets frembrud; kun bittesmå, næsten usynlige lyskilder viser kunderne vej til julevarerne indenfor. Forordningen om, at forretningerne kun må have et minimum af varer udstillede i vinduerne, gør savnet af fortidens strålende udstillinger tåleligt.

1943

Den **21. januar** rygtes det, at de tyske tropper om få dage agter at forlade byen. Formodentlig med den forestående afrejse for øje (østfronten skal være målet) har soldaterne fået hjelmen malet hvide, hvilket også gør dem lettere at skelne, når de to og to patruljerede i gaderne.

Den 25. januar. Tyskerne er ikke rejst endnu. De har forlystet sig med manøvrer herinde i byen, og ingen plet er dem hellig. De sprang i tilsyneladende virvar rundt i gader og porte, i haver og anlæg, på kirkegården og på gårdspladser, alt mens de fyrede løs, dækkede sig, stillede maskingeværer op, kastede med „gasbomber“ o. lign. Overalt knaldede skuddene; spændte ansigter kikkede frem ved alle hushjørner, røde forfrosne fingre lurede ved aftrækkeren, kærkommen leg og adapredelse. Ingen kunne tvivle om, at legen ville blive til blodig virkelighed under andre himmelstrøg. Børnene løb omkring og samlede de afskudte patroner op.

Natten til den **27. januar** rejste de fleste af tyskerne; men der kom straks andre i stedet.

På Højskolehotellet går endnu et kvindeligt tyende muttersalene; hendes frivillige dont har været at gå herrefolket til hånde.

Jule- og nytårsaften blev i øvrigt fejret på behørig måde i den ryske lejr, hvorom vidnede de anmasende lyde af flaskeklirren, latter, sang og skrål og

pigehvin, der trængte ud fra restaurationslokalerne i ovennævnte hotel. Hotel Vinderup har spiritusbevilling, Højskolehotellet ikke; men den nægtede bevilling er naturligvis intet problem for værnemagten, der blæser på både kommune og amtmænd. Spiritussen flyder i strømme i det gode gamle højskolehjem.

Natten til **27. februar** holdt fjenden natmanøvre i gaderne.

Den **6. marts** om morgenen rejste tyskerne - marcherede til Struer for derfra at befordres pr. bane til Thy. Kun en snes officerer blev ladet tilbage. Men allerede den **10. marts** ankom et nyt kontingent, ca. 300 mand, og flere endnu ankom den 25., så nu undgik skolens gymnastiksal ikke belægning. Der var rygter om faldskærmsagenter.

I dag, den **7. april**, har de herværende tyske tropper aflagt ed til føreren. De skal nok snart til fronten. På Hitlers fødselsdag, den 20. april, hejstes et mægtigt hagekorsflag udenfor tyskernes kvarter på Hotel Vinderup, og to strunke, hjelmklædte vagtposter med opplantede bajonetter flankerede det tredje riges „skønne symbol“; men stangen var så kort, at flaget næsten slæbte i støvet. Hver gang der afrejser noget af det tyske militær, kommer der nye forsyninger i stedet, og Underkunf Rommel (Hotel Vinderup), Unterkunf? Pauus (Højskolehotellet), Unterkunf? Busch (missionshuset) og de andre kvarterer er omtrent til stadighed fuldt belagte.

Invasionsfrygt må vel være grunden til den megen vagtsomhed; man ser dobbeltposter ved dag og nat, og fra juni pranger på missionshusets tag et udsigtstårn af umalet træ, på hvis platform tyske udkigsposter til stadighed befinder sig, bevæbnet med kikkert og andet teknisk udstyr.

29. august: I nat kl. 4.10 er der blevet erklæret militær undtagelsestilstand i hele Danmark. Al brug af post, telegraf og telefon er forbudt, og ingen må færdes ude efter mørkets frembrud. Tyskerne hævder, at den danske regering ikke længere er i stand til at opretholde ro og orden i landet, hvorfor de har taget landets styrelse i deres hænder og oprettet standretter. Strejker er blevet forbudt, og enhver overtrædelse vil blive straffet med døden. Plakater indeholdende disse oplysninger er opslået overalt.

30. august. Det svirrer med allehånde rygter, men ingen ved noget med sikkerhed. Tyske patruljer ses i alle gader. Vi har ordre til at være inde kl. 21, og enhver, som ikke standser ved vagtpostens første tilråb, vil straks blive skudt.

31. august. Det meddeles i dag officielt, at regeringen Scavenius har dimissioneret den 29. ds.

Folk, som må færdes ude i spærretiden for at kunne varetage deres arbejde, kan ved henvendelse til Wehrmachtsstandortiltester Vinderup få udleveret Bescheinigung, som berettiger indehaveren til Morgens vor 6.00 Uhr und Abends nach 21.00 Uhr die Strasse zu betreten.

1. september. Fra og med i dag må man færdes ude til kl. 23. Der er sat vagtposter ved elektricitetsværket, vandværket, telefoncentralen, posthuset, jernbanestationen, bygrænserne og mange flere steder. Der er ro i byen. Tonen fra militærmusik omme fra den centrale bydel lader formode, at der igen i dag, den **11. september**, er blevet aflagt ed til Føreren, og at en ny sending kanonføde snart skal afgå til fronten. Musikkorpset er vist nok ankommet fra Struer.

Spærretiden er blevet forlænget for Jyllands vedkommende som følge af sabotagehandlinger mod de jyske jernbaner talrige steder mellem den 22. og

26. sept. De jyske teatre, biografer og restauranter skal lukke kl. 19, færdsel på gader og veje ophøre kl. 20.

Fra og med den **1. oktober** må vi igen være ude til kl. 21, og den **6. oktober** meddeler den danske radio, at den militære undtagelsestilstand i Danmark kan ophøre.

Der høres rummel og troppeforskydninger, tyskerne forbereder sig på at møde modstand. Den **2. november** forlader de Vinderup. I Struer er der også kun 12-14 mand tilbage.

Der vil dog snart komme militær til Vinderup igen, og kommunen gøres ansvarlig for, at sabotagevagterne røgter deres opgave på tilfredsstillende måde.

Nu midt i november er hele Jylland i yderste alarmberedskab som følge af et rygte om den ventede invasion vestfra. Det myldrer med tyske tropper her på halvøen. Viborg, Holstebro og Struer bl. a. er fyldt med tysk militær, og her til vor lille by kommer efter sigende 300 mand.

Natten til **20. november** nedbrændte missionshuset med udsigtstårn og hele indboet af tyske sengesteder. Det drejede sig sandsynligvis om sabotage.

Unterkunft von Busch (d. v. s. missionshuset) var uden indkvartering, da det skete, og sabotagevagten var netop hjemsendt som værende overflødig. Kun fyrstedet og en stump af skorstenen ragede op af murstensdyngen.

Den **2. november** ankom en ny forsyning af tyske tropper. Der var ryttere iblandt, og nogle svaghjertede gjorde store øjne.

Den **1. december** bringer dagspressen det civile luftværn anvisninger på, hvorledes man har at forholde sig, hvis krigen pludselig skulle nærme sig. De allieredes formodede invasion får luften til at dirre af nervøsitet i den tyske lejr. Vi andre venter den med både længsel og ængstelse.

Var der så endda bare rigeligt med beskyttelsesrum at ty til i bykvartererne. Men der findes kun. 8-10 anviste offentlige kælderrum, og ligeledes kun ganske få privat indrettede tilflugtssteder. Det er, som om Vinderup-boerne ikke rigtig formår at overskue situationens alvor.

Den **27. og 28. december** vil tyskerne forlade byen. Vi har haft ca. 250 mand den sidste månedstid, og det bebudes, at der om et par dage vil ankomme 400 i stedet.

1944

I dag, den **5. januar**, er Kaj Munks mord i skoven ved Silkeborg hele byens samtaleemne. Begivenheden ryster alle, og hænder knyttes i bukselommerne. De tyske myndigheder har lagt beslag på hele kommuneskolen som indkvarteringssted for det mandskab, som skal have garnison her. Bager Morsings mødesal og KFUK's lokaler omdannes til skolestuer. Nogle realskolebørn skal vist undervises i Hasselholt forskole, et par km nord for byen.

Nu i de første dage af januar er der ankommet to tyske jernbanefolk til stationen her; de er i tyske uniformer, bevæbnede og skal formodentlig overtage forstanderens og trafikassistentens funktioner i samme øjeblik invasionen sætter ind. Det ligger i luften, at en invasion er nær forestående. Folk opskræmmes daglig af de mange snigmord, og de frygter det endelige opgør. Men håbet vokser bag mørklægningsgardinerne.

Tyskerne har atter gjort invasion i Vinderup og taget deres kvarterer i besiddelse.

General Eisenhower er ankommet til England. Spændingen stiger. På et af jernbaneterrænets sidespor holder en lang række vogne, hvorpå er læsset tyske tanks, som kom hertil østfra på deres larvefødder; de har deltaget i manøvrer på heden mellem Skive og Vinderup. Medens uhyrerne venter på at blive viderebefordret pr. bane, benytter deres besætninger den sidste frist før opbruddet til, stående eller siddende, at styrke sig med en portion varm mad og en cigaret. Der venter sikkert disse krigere et varmt forår.

Det er blevet **marts**; jorden er bar efter bortameltet sne, og søndagssolen skinner så herligt og lokker folk ud på landet, hvor lærken snart igen vil slå sine triller.

Tyske soldater promenerer uden dameledsagelse og altid to eller tre sammen. Den **24. marts** kom igen en 15-16 tanks hertil østfra og blev indladet på jernbanevogne for videreforsendelse til Viborg.

Den **29. marts** går det som en løbeild gennem byen, at der er anbragt en tidsindstillet bombe i muslingekogeriet, og at arbejderne derfor er midlertidig hjemsendt. Rigtigheden af det sidste kunne man se ude på gaderne: de kvindelige arbejdere i samtalende grupper. Budskabet om bomben blev givet i et brev, som en lille dreng afleverede på kogeriet. Der blev omgående foretaget undersøgelse, og et tog blev en del forsinket, fordi man ikke turde lade det køre forbi det farlige sted. Eksportslagteriet, som havde den ære at huse muslingeskraberne, blev nemlig i sin tid af praktiske grunde anbragt umiddelbart op til jernbaneterrænet. - Senere på dagen opklaredes imidlertid sammenhængen, og arbejdet kunne genoptages. Der var ingen bombe. En halvvoksen dreng havde skrevet brevet for at give arbejderne en forskrækkelse.

Den var dem velundt.

Disse kvindelige muslingeskrabere udgør langt fra noget tiltalende syn, når de optræder i deres arbejdsantræk. Men alligevel sværmer de tyske soldater om kogeriet som fluer om et stykke sukker. Man siger, det „spøger“ på slagteriets loft.

Tyskerne er nu i højeste alarmberedskab fra Norges nordspids til den spanske grænse.

Det bekendtgøres i **april**, at der er færdselsforbud langs den jyske vestkyst samt langs østkysten nord for Limfjorden.

Den **15. august** går engelske, amerikanske og franske styrker i land i Sydfrankrig. Nettet trækker sig sammen om Det tredje Rige.

Midt i **september** løber en to-dages strejke af stabelen; den omfatter hele riget, men Vinderup får meddelelsen om den påtænkte demonstration en dag for sent og opnår kun at nedlægge arbejdet et døgn, nemlig fra kl. 8 morgen den 18. til den følgende morgen ved samme tid.

Den **19. september** oprinder og fylder os med beklemmelse. Når politiet er afvæbnet og splittet, må man befrygte, at de lyssky elementer vil få kronede dage som aldrig før. Der er erklæret politimæssig undtagelsestilstand i hele landet.

Frygten viste sig at være ubegrundet. Der oprettedes vagtkorps rundt omkring i landet for at beskytte befolkningens liv og ejendom; de sørger også for ro og orden i gaderne.

En af de første dage i **oktober** holdtes på Højskolehotellet, som atter var overtaget af ejeren, et møde for om muligt at få opstillet et sådant beskyttelseskorps, hvilket lykkedes, og glæden er selvsagt stor hos alle lovlige borgere. Vagtværnet får lokale hos automekaniker Bjarne Pedersen,

som også bliver dets leder, og han kan tilkaldes hele døgnet rundt. I vagtlokalet vil der være stationeret to vagtmænd fra kl. 18 til 6 morgen. Vagten kan til enhver tid rekvirere forstærkning. Ø.

Julen står atter for døren. Mange vil komme til at fejre højtiden langt borte fra hjemmet eller fra slægt og venner. De får trøste sig med, at det sikkert bliver den sidste jul i krigens tegn.

Det er farligt og besværligt at rejse med jernbane i det herrens år 1944 og da især ved vintertide. Skinnerne bortsprænges snart her, snart der; fjenden gør gengæld ved at lægge bomber i togene, kupeerne er uden opvarmning, hel- eller halvmørke og overfyldte, og ydermere fylder de grå og grønne værnemagtsofficerer op iblandt de rejsende og bidrager til at øge uhyggen. De opfører sig oftest eksemplarisk, men virker dog irriterende ved deres tilstedeværelse.

Fra **15. april** forbydes brevdUER i Jylland.

Det meste af **april måned** har Vinderup været fri for tysk indkvartering. Der er blevet indrettet flere private beskyttelsesrum, men der er ingen rigtig gang i foretagendet.

I dag, den **6. juni**, gik allierede tropper i land i Nordfrankrig. Jylland kom altså ikke med i denne omgang. Efternølerne i vor by får en yderligere frist til at indrette tilflugtsrum.

Den **19. juni** er Vinderup stadig uden tysk indkvartering, men Sahl har fået et mindre kontingent Vi græder med tørre tårer over savnet - de fleste af os her i Vinderup, for det er rart at blive ubudne gæster kvit.

Der følger nu en skildring af rejselivets besværligheder, timelange ventetider, togstandsninger under luftalarm, skoleungdommens trafikvanskeligheder es. es. Og efter en lang oversigt over dagspressens beretninger om sabotager og schalburgtager, drab og voldshandlinger ude over det ganske land fortsætter Bojesen..

Og her sidder vi i vort lille Vinderup, tilsyneladende langt uden for de store dønningers rækkevidde. Somme tider, og især når der - som nu - ingen tyskere findes i byen, kan vi indbilde os, at der slet ikke er nogen krig eller besættelse, men denne illusion varer sjældent ret længe ad gangen; så sker der et eller andet, der minder os om virkelighedens alvor. Og sandsynligvis er det kun tilfældighegder, der har bevirket, at de store begiveuheder hidtil er gået uden om vor by - gået udenom er de i hvert fald.

Ganske vist: Eksplosionerne knalder på jernbanelinjen her rundt omkring både ved dag og ved nat; de illegale blade passerer livligt gennem folks hænder. Nogle brænder dem dog i panisk rædsel, så snart de kommer inden for døren. Sortbørsgrossererne ser jævnlige dagens lys og virker, som det sig hør og bør, i mørket, værnemagere, brandstiftere, tyskere og tyskerhåndlangere - alt forefindes her som andre steder. Men alligevel sker der intet „særligt“. - Stikkerlikvidering, clearingmord, gadekampe, schalburgtage, arrestationer, nedskydninger, henrettelser o. lign. har aldrig fundet sted her på pladsen, så vi har al mulig grund til at være glade og taknemlige. Og dog! Lidt mere mandemod var ikke at foragte.

I en senere efterskrift til sin beretning nævner Bojesen, at en tysk officer fellagtigt mente, at der i Vinderup ingen, sabotører fandtes. Der fandtes dog en „Vinderup/Ryde gruppe“, hvis medlemmer alle slap godt fra deres illegale virksomhed. Den omfattede følgende personer:

Marius (assistent ved elektricitetsværket Svend Aage Jensen);
Kristian (Kristian Elmholt, Rydbave);
Sofus (bankbogholder Kristian Mikkelsen, Vinderup);
Gunnar (Henning Dusgaard, Ryde);
Gotfred (mekaniker Niels Skovbakke, Vinderup);
Henrik (Henrik Skovbakke, Vinderup);
Ib (Christian Christensen, Ryde)
Arne (Arne Christensen, Ryde);
Niels (Niels Madsen, Ryde);
Asger (Asger Madsen, Ryde);
Morten (Alexander Storgaard, Handbjerg);
Theodor (læge Moesgaard, Vinderup);
Elias (pastor Bendtsen, Vinderup);
Børge (Børge Thomsen, Vinderup);
Storm (Jens Jul Rasmussen, Borbjerg)

I mange, vel de fleste, tilfælde vidste de unge mænds pårørende intet om disses natlige færd, og der kunne gættes på både pigesjov, kortspil og krobesøg. - Med „Marius“ som kilde beretter Bojesen om frihedskæmpemes bedtiftes, bl. a. følgende:

Tyskerne gjorde sig store anstrengelser for at få fingre i Rydhave Slot, som de fandt velegnet til indkvarteringssted for militæret, et synspunkt som dog ikke deltes med ejerinden, fru Skibbild, der gjorde alt for at bevare det på danske hænder.

En dag ankom en stor bilfuld tyskere, officerer og menige, til Rydhave, hvor de over for ejerinden og dennes nevøer, Kristian og Svenning Elmholt, fremførte kravet om at få slottet udleveret - det skulle være forladt inden 24 timer, da 200 soldater stod parat til at tage det i besiddelse. Ejerinden indvendte at slottet var fredet i klasse A og derfor slet ikke måtte anvendes til det nævnte formål. Hvis tyskerne tvivlede om rigtigheden heraf, kunne de blot henvende sig til stiftsamtmand Herscheind i Vejle.

Tyskerne fastholdt ikke desto mindre kravet, men blev så spurgt, om de kunne fremvise fuldmagt, som berettigede dem til at forlange slottet udleveret; det kunne de ikke; de brugte mund, forlod valpladsen med løfte om snart at komme igen.

Samme dag skulle „Marius“ sprænge to tyske lokomotiver, som man vidste skulle passere Vinderup. Og han cyklede derfor til Rydhave for at hente de nødvendige bomber. Men da han ankom og så det store opbud af tyskere, måtte han vende næsen hjemefter igen.

Nogen tid senere indfandt repræsentanter for værnemagten sig igen på slottet. Men denne gang var man forberedt, og alt var gjort for at sætte tyskerne stolen for døren. Ikke mindst frihedskæmpemes tilhold omkring det gamle slot nødvendiggjorde en sådan afvisning.

Der skete da følgende:

Kirkearkitekt Fritz, som dengang opholdt sig på Rydhave, og „Storm“, alias Jens Jul Rasmussen, som havde været gardist og med i kampen mod tyskerne den 9. april 1940, blev majet ud som et par højtstående personer; de blev behængt med gamle iøjnefaldende ordener, Storm majet ud som

slotsinspektør og Fritz som slotsarkitekt. Storm fik til opgave højtideligt at melde tyskerne til hr. slotsarkitekten, når de kom. Som sagt så gjort; tyskerne blev meget imponerede af de fornemme herrer, som viste dem rundt i det ærværdige slot; de var øjensynligt meget beærede af at være i så fint selskab - hvorefter de høfligt trak sig tilbage.

Rydhaves historie er spændende og bevæget, og de begivenheder, der udspillede i slottet og skoven under besættelsen, kan i dramatik nok komme på højde med fortidens. Heldet, en højere beskærmelse og frihedskæmpernes dygtighed og pålidelighed har i fællesskab forhindret, at fjenden kom på sporet af skjulestederne i skoven. Vi skylder frihedskæmperne tak for deres indsats under besættelsen. Vi Vinderup-boere adresserer specielt takken til Vinderup/Ryde-gruppen.

1945

I disse **januarnætter** smælder eksplosionerne uafbrudt på skinnelegemet, ofte meget nær byen, til andre tider fjernere. Hjertet hopper af fryd, hver gang de danske gutter (er det mon de Vinderup-drenge, der er ude i aktion?) således spiller den stormægtige Adolf Hitler på næsen. Fjendens forsyninger af tropper og materiel når nu først frem til bestemmelsesstedet med store forsinkelser, takket være sabotørernes indsats. Sabotagen mod linjen her er vel kun at betragte som en dråbe i havet men dog bidrog til den flodbølge, som vil få Hitlers kommunikationsmidler til at bryde sammen.

Schalburgtagen mod Bang & Olufsens radiofabrik i Struer **natten til den 14. januar** vækkede vist de fleste her i byen af deres søde søvn, thi dønningerne ved 4-tiden fik alle Vinderup-døre til at rasle i deres hængsler. Men nu fylder et tysk modoffensiv os med ængstelse og utålmodighed. Vi frygter en forlængelse af krigen.

Fra og med **1. februar** rationeres elektriciteten her i sognet. Hver husstand må til lys kun bruge 4 kw pr. måned plus 2 kw pr. medlem af husstanden. Ligeledes fra **1. februar** træder en ny indskrænkning af togenes antal i kraft. Natten til den **6. februar** bortsprængtes jernbaneskinneerne både øst og vest for stationen, og snart efter indskrænktes toggangen yderligere. Persontogene kører nu kun hveranden dag. Der lyder sprængninger døgnet rundt. Vore gymnasiaster har måttet tage midlertidigt ophold i Struer for nogenlunde at kunne passe deres skolegang.

Den **9. marts** hedder det, at 500 ungarske soldater snart vil ankomme til Vinderup. De fremmede tropper vil få anvist muslingekogeriet, som ikke er i gang for tiden, samt kommuneskolen og Højskolehotellet som kvarter. Skoleundervisningen vil da finde sted i KFUK og på biblioteket.

Natten til den **11.** lød der sprængninger tæt herved. Det var banelinjen i nærheden af muslingekogeriet, der måtte holde for.

Den **15. marts** kom der igen tyske - ikke ungarske - tropper til Vinderup. Og den **26. marts** kom tyske flygtninge. Dagen efter kunne man se dem hente mad i deres blikspande fra soldaterkøkkenet i købmand Hansens gård. De var ikke højtidsklædte, men heller ikke særlig lurvede. De er - udelukkende kvinder, børn og gamle mænd - anbragt på Hotel Vinderup i den store teatersal. Deres antal er af en sabotør opgivet til 190. Fire små drengebørn døde straks efter ankomsten.

Kommuneskolen er helt på tyske hænder. Foran den er der i fortovet gravet et dybt hul med en opkastet vold omkring, hvori en bistert udseende tysker står

og peger tværs over Sevelvej med sin riffel. Kun hovedet med hjælmen samt hænderne, der hviler på aftrækkeren, er synlig over randen.

Natten til den **31. marts** eksploderede en snes bomber på banelinien øst for byen. Man vækkes af søvn og tænker, at Danmarks sag måske er i de allerbedste hænder, og det måske nu går mod afslutningen.

Den **12. april** meddeles det, at præsident Roosewelt er død, og værnemagten har tabt Wirtzburg, Köenigsberg og Hannover.

Vi længes inderligt efter krigens afslutning og efter at blive tyskerne kvit. Soldaterne er ikke så veldisciplinerede som tidligere. Men man går langt uden om dem for ikke at provokere gennem afløb af had. Man ser officererne prominere med de kvindelige flygtninge, og det er vanskeligt at undgå at mødes med dem.

Den **19. april** bekendtgøres det, at al persontrafik med DSB fra dags dato ophører i Jylland og på Fyn.

Nu går vi ind i **maj måned**, og det sker i forvisning om, at krigens afslutning nærmer sig med stærke skridt. Vil den blive ført ovre på dansk territorium?

Den 2. maj indløber hertil meddelelsen om Hitlers død, og samtidig forlyder det, at der er fredsforhandlinger i gang.

Den **3. maj** hører vi, at allierede tropper er ved at rykke ind i Hamburg. Så vil det ikke vare længe, før de marcherer gennem Slesvig-Holsten og når den danske grænse ...

Kl. 19: Briterne er gået over Kielerkanalen og ventes at være i Aabenraa inden aften . . . Hjertet banker... I den hjemlige radio skal der komme en vigtig meddelelse - lytterne er anmodet om at holde apparaterne åbne.

Fredsforhandlingerne, som den svenske prins Bernadotte har fået i stand med rigspolitichef Himmler, synes ikke at være faldet heldigt ud. Himmlers tilbud om den tyske krigsmagt betingelsesløse kapitulation over for kun to af de allierede nationer, England og Amerika, er forkastet.

Den tyske øverstbefalende her i landet, general Lindemann, erklærer, at Danmark skal forsvares til det sidste.

Mange af os er bekymrede for natten, der kommer. Beskyttelsesrum forefindes kun i beskedent antal.

4. maj: Russiske tropper skal være gået i land på øerne. En tysk officer her i byen har udtalt, at englænderne vil være her i byen i nat, og vi måtte forholde os rolige. Skolerne vil være lukket i morgen.

Vil Montgomery's tropper virkelig nå hertil i nat? Hvor er det nærmeste beskyttelsesrum? Vil alle i Vinderup være i live, når morgendagen gryr. Hvorledes vil det gå vore kære i andre egne af landet?

Det småregner, men vejret er mildt. -- Og så pludselig kl. 20.35 kommer fra BBC med Johs. G. Sørensens kendte stemme Montgomery's meddelelse om, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig betingelsesløst.

Glæden overstrømmende. Flagene bliver stukket ud overalt, folk strømmer ud på gaderne, børnene har alle et flag i hånden, alt er jubel, alle føler sig i familie.

-Men så kommer mørket, og den silende regn jager de fleste ind, men mange bliver ude længe endnu.

Den **5. maj** om morgenen ved alle besked om fredens indtrædelse. Og der ringes med alle kirkeklokkerne i Danmark - og så dukker frihedskæmperne op og overtager bevogtningen af jernbanestationen, elektricitetsværket, posthuset, de tyske flygtninge, de tyske soldater og så fremdeles, medens

resten af dem, ca. halvdelen, forsamles på Sevelvej ud for læge Moesgaards villa. Her strømmer vi sammen og tager dem i øjesyn. Frihedskæmperne bærer våben og grønne armbind. Man spejder efter kendte ansigter, måske slægtninge, trængslen synes ikke at ville få ende; men omsider får lærer A. C. Nielsen ørenlyd og bekendtgør, at der vil blive holdt takkegudstjeneste i kirken kl. 17. Flag vajer overalt, og børnene synger.

6. maj. Ved takkegudstjenesten i går talte lærer A. C. Nielsen og pastor Bendtsen, pastor Terps nye hjælpepræst, gribende og tolkede hele byens taknemlighed over befrielsen. Kirken var fyldt til trængsel.

Der er foretaget mange arrestationer både i by og opland. De arresterede er under bevogtning i realskolens bygning.

7. maj. Frihedskæmperne har en hård tørn at udstå og får ikke megen nattesøvn for tiden; de patruljerer stadig i gaderne, thi endnu er englænderne ikke kommet hertil. De under bevogtning værende tyske soldater, vel en snes stykker, synes at være godt tilfredse med at have reddet livet og med den nye tingenes tilstand; de muntre sig af og til med fodbold i skolegården. Kl. ???? meddeles det, at alle tyske kamptroppers betingelsesløse overgivelse er blevet undertegnet kl. 2.41 i nat.

Krigen i Europa er forbi.

De tyske troppers hjemsendelse er i gang overalt; de få, der var tilbage her i byen, er af frihedskæmperne blevet befordret til Struer i en margarinebil. Til gengæld er der kommet endnu flere flygtninge hertil - lasede, lurvede, syge og elendige.

Ungdommen er ude for at klippe feltmadrasser. Frihedskæmperne skal forhindre det - og gør det - selv om deres sympati absolut ikke er på ofrenes side. Der skal flages en dag for hvert besættelsesår - også her i byen.

Den 10. maj. Der kommer ingen engelske soldater til Vinderup. Nogle feltmadrasser har mistet deres hårpragt under razziaen forleden, inden det lykkedes frihedskæmperne at gribe ind. Pigerne græmmer sig.

Det er i dag den sidste flagdag.